

6 augustus 1914

Brussel, 5 augustus. Te Antwerpen en Gent zijn anti-Duitse betogingen gehouden.

9 augustus 1914

Spionnen in België.

Het volgende telegram is aan alle militaire autoriteiten gezonden:

“Al wie, Belg of vreemdeling, aan spionage wordt schuldig bevonden, zal voor de krijgsraad gedaagd worden, die zonder vorm van proces en onverwijld uitspraak kan doen. Hij kan de doodstraf uitspreken en het vonnis wordt geveld zonder beroep. De ter dood veroordeelden worden binnen 24 uur neergeschoten.”

10 augustus 1914

Er heeft in België zich zulk groot aantal vrijwilligers aangeboden, dat het departement van oorlog zich verplicht ziet aan de nieuw aangeworvenen te verzoeken, zich van de nodige boven- en onderkleding en van schoeisel te voorzien gedurende de tijd van africhting. Alle uitgaven zullen hun worden vergoed.

In samenwerking met de militaire inrichtingen, beijvert de particuliere nijverheid zich om de nodige uniformen te vervaardigen.

Er zijn thans 40.000 vrijwilligers.

Zij worden onder leiding van generaal Guiette afgericht; hierna zullen zij dadelijk bij de verschillende regimenten worden ingedeeld.

11 augustus 1914

Grote Duitse handelsfirma's, sinds jaren in België gevestigd, en die tot welvaart waren gekomen onder voorwaarden, die de concurrentie van de Belgen zelf onmogelijk maakten, stonden in intieme betrekkingen tot het Belgische volk, droegen flink bij voor weldadige doeleinden en hadden grote invloed in de gemeentelijke huishouding. Zij waren op de hoogte van al wat de Duitse regering over België wilde weten. Het geheim van de voorspoed van deze Duitsers in België was, dat zij vanuit Berlijn met grote subsidies werden gesteund.

12 augustus 1914

Naar wij vernemen, komen te Gent steeds treinen met Engelse troepen voorbij.

13 augustus 1914

Zondagavond tegen 7 uur is een trein van 21 wagens met paarden die te Luik op de Duitsers genomen waren, te Beveren Waas aangekomen. In elke wagen waren zes paarden. Onder het gejuich van de toegestroomde menigte werden die paarden aan het station uitgeladen.

14 augustus 1914

Het Belgische veldleger.

Em. Cammaerts, een Belg, geeft in de een overzicht van de militaire voorbereiding aan Belgische kant. Zelfs met de derde divisie, die uit Luik terug is gekomen, mee, gelooft hij niet, dat het Belgische veldleger sterker dan 120.000 man is. Geen man kan op dit ogenblik gemist worden van de mobiele verdediging van Namen, en de

forten om Antwerpen heen kunnen niet zonder bezetting blijven. Men moet ook niet vergeten, dat het Belgische ministerie van oorlog nog niet heeft opgegeven, hoeveel soldaten er bij de verdediging van Luik gesneuveld zijn.

De schrijver twijfelt niet aan het moreel van de troepen. Na de proef, die zij bij Luik hebben doorstaan, zullen alle korpsen dezelfde vastberadenheid tonen als de derde divisie. Men kan ook op de wijsheid van de leiders rekenen. De wijze waarop de troepenbewegingen verhinderd zijn, is een goed voorteken. Ondanks zijn leeftijd heeft koning Albert aldoor het grootste doorzicht getoond.

De enige reden van bezorgdheid voor de Belgen die getuige zijn geweest van de hervorming, die hun leger in de twee laatste jaren heeft ondergaan, ligt in de strijdvaardigheid van hun veldartillerie. Da Belgische kanonnen zijn van het laatste model, maar twee jaar geleden heette het, dat het aantal manschappen en paarden niet voldoende was om ze alle te kunnen gebruiken, zodat elke groep, in plaats van drie batterijen, maar twee batterijen in het veld kon brengen. Er is in die tijd een heftige polemiek gevoerd over hetgeen men de "ontreddering van de artillerie" noemde.

Er is middelerwijl tijd genoeg geweest, om voor de nodige manschappen en paarden te zorgen, zodat nu misschien alle kanonnen te gebruiken zijn. Toch mag men niet uit de schitterende verdediging van Luik afleiden, dat alle andere afdelingen van het leger op zulke hoogte zijn gebracht. De persoonlijke invloed van generaal Leman heeft zich ongetwijfeld voor een groot deel bij de versterking van de Luikse forten laten gelden. Bovendien was die stelling de gevaarlijkste in België en zal de aandacht van het

departement van oorlog daar misschien vooral op gevestigd geweest zijn, met terzijdestelling van minder voorname kwesties.

Cammaerts meent ten slotte, dat het leger der verbondenen misschien in aantal de Duitsers de baas is, maar dat de Duitse artillerie vermoedelijk bij de Belgische in het voordeel zal zijn.

Niets is meer verkeerd dan om de waarde van zijn vijand te onderschatten. Men heeft in de afgelopen week veel gehoord van hongerende, onwillige Duitse soldaten, die door de officieren tot vechten werden aangedreven. Tegen zulke overdrijvingen moet men zich hoeden en men moet niet te veel waarde hechten aan de praatjes van enkele opgewonden lieden, die maar al te bereidwillig door sommige journalisten voort verteld worden.

De Duitse soldaat is nog altijd even dapper. Hij zal spoedig tegenover de Fransman, zijn ervvijand, staan. Zo hij verslagen wordt, zal dat niet mogelijk zijn zonder dat hij eerst een wanhopige tegenstand heeft geboden.

Vandervelde, het pas tot minister van staat benoemde Belgische socialistische kamerlid, heeft een oproep gericht tot alle Belgische mannen, die niet onder de wapenen zijn, om aan het werk te blijven. "Wij kunnen niet allen vechten, zegt hij, maar allen kunnen we direct of indirect meewerken aan de verdediging van het land in de grote strijd voor democratie en het handhaven van de politieke vrijheid van Europa. Laat eenieder aan zijn taak blijven en laten zij, die niet meer kunnen vechten, de moed hebben, de moeilijke moed, om te blijven werken terwijl er over het lot van Europa beslist wordt."

De oorlogslegende groeit dan aan. Volgens de bijzondere correspondent van de Times te Brussel vechten de Belgen voor huis

en geloof! Overigens geeft de correspondent een treffende beschrijving van de vastberaden geest, die heel het Belgische volk bezit.

15 augustus 1914

Brussel, 14 augustus. De minister van Binnenlandse Zaken waarschuwt tegen alle feiten die de vijand tot weerwraak kunnen aanzetten; de burgers mogen aan geen gevecht deelnemen, zij moeten zich van schelden of bedreigen onthouden, binnen blijven en deuren en vensters sluiten, zodra gevaar dreigt, en om niet van uitdaging beschuldigd te kunnen worden, de plaats waar de vijand binnenrukt verlaten. De minste gewelddaad vanwege een burger zou een echte misdaad zijn die door de wet met aanhouding en veroordeling wordt gestraft; zij kan immers aanleiding geven of voorwendsel zijn tot bloedige weerwraak op de onschuldige bevolking, vrouwen en kinderen, en tot het plunderen en verbranden der huizen.

18 augustus 1914

Brussel, 17 augustus. Koning Albert, overwegende dat bij besluit van de president der Franse republiek aan de gezinnen van in Frankrijk gevestigde Belgische dienstplichtigen dezelfde steun is toegekend als aan de gezinnen van Franse militairen, heeft een besluit getekend, waarbij alle gezinnen van in België wonende Franse dienstplichtigen hetzelfde voorrecht wordt toegekend. Zij zullen daartoe aangifte moeten doen bij de burgemeesters.

Brussel, 17 augustus. In overleg met de militaire overheden zullen geen vertegenwoordigers van dagbladen meer toegelaten worden tot het front, teneinde alle inlichtingen te vermijden, waarvan de

vijand voordeel zou kunnen trekken. Later zullen zij de legers te velde kunnen volgen.

Op verzoek van de directeuren der Belgische bladen, die zich formeel hebben verbonden niets te zullen publiceren zonder toestemming van de militaire autoriteiten, veroorlooft de minister van oorlog de uitgifte van twee edities per dag van elke krant, verschijnende op uren, welke door de directeuren zelf mogen worden vastgesteld.

Brussel, 18 augustus. De wereldberoemde Belgische Vlaming Maurice Maeterlinck schrijft aan een vriend van hem:

“Waarde vriend. Ik weet niet, of dit briefje u bereikt. Ik was gaarne naar België gekomen om mij ter beschikking van de militaire overheid te stellen. Al ben ik 52 jaar oud, ik zou toch een aanneembare burgerwacht zijn. Het mobilisatiebevel verraste mij, zodat ik vastzit en niet weet, wanneer ik zou kunnen vertrekken. Kan ik niet weg, dan tracht ik mij bij een Belgisch vrijwilligerskorps te doen inschrijven, want kost wat kost dient er gestreden tegen de vijand van het menselijk geslacht, het schrikbeeld der wereld. Zal men echter van mij weten willen? Intussen help ik de boeren bij de oogst. Hier zijn alleen nog vrouwen en kinderen. Het heldhaftig aanrukken van Frankrijk is het prachtigste, wat men zien kan. Van ganser harte mijn oude vriend.” ...

Deze brief werd geadresseerd aan onze confrère Gerard Harry.

19 augustus 1914

De ellende van de oorlog ... het is een verhaal zonder einde. Wij vonden in een Belgisch blad dit trieste geval opgetekend:

Te Wetteren, in België, heeft een vrouw zich met haar drie kinderen in de Molenbeek gestort. De burgerwacht bracht allen weer aan land, doch een der kinderen was reeds bezweken. Toen de vrouw was bijgebracht, deelde zij mee, dat haar man onder de wapenen was en dat zij zich niet had durven beklagen over de ellende die ze leed; zij en haar kinderen hadden in twee etmalen niet te eten gehad.

20 augustus 1914

De Belgische regering heeft maatregelen genomen om machtiging te verlenen tot de uitgifte van voorlopige verblijfpassen aan verschillende categorieën van Duitse onderdanen, die verblijf houden in bepaalde delen van België.

Deze tijdelijke verblijfpassen (*permis de séjour*) zijn geldig tot 1 september 1914, maar kunnen verlengd worden en zullen worden uitgereikt door de burgemeester der woonplaats van de Duitse onderdaan en zijn alleen geldig voor die gemeente.

De verblijfpassen zullen slechts worden uitgereikt:

- 1, aan te goeder naam bekend staande Duitsers, die hun land hebben verlaten zonder de bedoeling er weer terug te keren;
- 2, aan de Duitsers, die gehuwd zijn met Belgische vrouwen of die in België geboren kinderen hebben;
- 3, aan religieuzen van Duitse nationaliteit, behorende tot een in België gevestigde orde, mits zij een zekere tijd in het land verblijf hebben gehouden en sedert hun komst zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters;

4, aan gezelschapsdames, gouvernantes, vrouwelijke bedienden van te goeder naam bekende meesters, als zij zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters.

De Duitsers, die behoren tot een van deze categorieën, moeten zich rechtstreeks wenden tot de burgemeester van de Belgische plaats, waar ze woonplaats hebben. Na aldus een verblijfpas te hebben gekregen, zullen zij goed doen met een pas (laisser-passer) aan te vragen aan de militaire gouverneur der provincie, door welke zijn in België willen terugkeren.

21 augustus 1914

Terneuzen, 20 augustus. Ik ben nog juist door de mazen van het net geslopen, door uit Brussel over Gent naar Sas van Gent te gaan. Op die manier heb ik tenminste nu eens eindelijk wat kopie kunnen wekrijgen, want van mijn tochten door België is blijkbaar per brief en per telegram zo goed als niets overgekomen en het moge interessant zijn om de bezetting van Brussel bij te wonen, of het beleg van Antwerpen, maar van zoiets zijn alleen maar memoires te schrijven.

Reeds toen de treinen Brussel-Essen nog liepen en de telegraaf nog werkte, nam de post met een vriendelijk gezicht wel alles aan, maar zond niets door; voor de telegrammen moest men natuurlijk betalen, maar als ze niet doorgezonden werden, kreeg men daarvan geen mededeling en werd ook geen geld vergoed. Enfin, à la guerre comme à la guerre. Maar toen ik woensdagavond op de perrons van de Gare du Nord te Brussel met de stationschef sprak, kon die me reeds mededelen dat ik geen gelegenheid meer zou hebben Brussel per trein te verlaten, vandaar dat we de auto charterden en met zijn zevenen Gent bereikten.

Vanochtend was het aan het station in Gent weer het ellendige aanzien, dat ik de laatste paar weken al zo iedere dag zag, waar ik haast al gewoon aan raakte en ongevoelig voor werd. Telkens weer die jammerende vrouwen met van angst verwilderde gezichten, voortvluchtig zonder te weten waarheen, kinderen die huilend naar moeder of zuster zoeken en oude mensen beladen met pakken en zakken. Man, broer, zoon of vader is in de oorlog, misschien al gevallen of gewond, terwijl het huis is verlaten en men met wat te dragen was, vluchtte naar waar men hoopt een toevlucht te vinden. Als men die mensen maar aanspreekt, komt er al een zichtbare schrik over ze. En het is aandoenlijk die gewonden te zien, doodsbleek op de brancard, vaak met de dood al over het gelaat, anderen voortstrompelend met een lichte schotwond door het been of het gezicht, omwikkeld met zwachtels. Moeders en vrouwen wachten uur na uur buiten het station of haar zoon of man ook kan zijn bij het nieuw transport gewonden; dan barsten ze uit in tranen, als daar werkelijk de gezochte voorbij gedragen wordt.

Aan het station te Gent waren verscheidene Nederlanders, die deze laatste gelegenheid nog wilden waarnemen om terug te keren naar hun land. Het treinverkeer in de richting Antwerpen en Brussel stond totaal stil, alleen naar Oostende kon men nog vertrekken. Om die reden ook besloot ik niet te blijven achter de barrière Belgisch-Duitse leger. men heeft er ook trouwens in Nederland geen denkbild van hoe men als niet erkend oorlogscorrespondent behandeld wordt in een land dat in oorlog is. Het is weliswaar begrijpelijk, maar vervelend en afmattend, telkens weer dat aanhoudende ondervragen. Er zijn nu eenmaal geen oorlogscorrespondenten toegelaten bij de oorlogvoerende partijen en dus heeft men geen enkel recht, waarop men zich beroepen kan en het is merkwaardig hoe elke omstandigheid, elk ding verdacht wordt, wanneer men "verdacht" is. Het feit dat bijvoorbeeld een

burgerwacht vindt dat men ergens niet had moeten zijn, doet de volgende burgerwacht u arresteren; immers als alles in orde was, had de eerste u toch niet lastig gevallen.

Men begrijpt de ontzaglijke consternatie die zich van de bevolking meester heeft gemaakt, onmiddellijk na het aanrukken van de Duitsers en dat het terugtrekken van het Belgisch leger tot dusver nog niet anders inhoudt dan tactiek. Immers grotere gevechten hebben steeds nog niet plaatsgehad en verliezen, die terugtrekken zouden rechtvaardigen, evenmin. En toch, hoewel de Belgische regering officieel verklaart dat men zich houdt aan het defensieplan van 1859, het volk begrijpt daar natuurlijk niet veel van. Immers de Duitsers rukken door hun dorpen!

Het gehele terugtrekken van het Belgische leger gebeurt intussen tactisch en regelmatig, zoals ikzelf heb kunnen constateren. Op mijn autotochten door België kon ik de laatste drie dagen waarnemen hoe de terugtocht regelmatig begon, ook daar waar het nog niet nodig was; het aantal gewonden aan Belgische zijde is tot dusver niet groot en de grote slag zal nog moeten komen. Daarvoor hoop ik voor de derde maal België binnen te kunnen trekken, maar dan aan de kant die me mogelijk maakt af en toe van mijn kopij af te komen.

22 augustus 1914

Terneuzen, 22 augustus. Volgens inlichtingen van hedenmorgen zijn de Duitse troepen, die tot Aalst (tussen Brussel en Gent) waren doorgedrongen, vandaar in zuidwestelijke richting verder getrokken, dus niet naar Gent zoals gisteren werd verwacht. Naar het lijkt, nemen zij de richting Kortrijk-Rijsel.

Antwerpen 22 augustus. De ochtendbladen bevestigen het hier reeds gisteren bekend geworden bericht, dat Duitse voorposten te Gent zouden zijn. Uhlanen hebben telegraaf- en telefoondraden doorgesneden, maar bleven niet ter plaatse. Alles wijst op een beweging in de richting Rijsel.

Parijs, 22 augustus. De Duitsers eisen te Gent een oorlogsschatting van 50 miljoen.

23 augustus 1914

Antwerpen, 22 augustus. Volgens het Handelsblad van Antwerpen is geen beleg van Antwerpen te verwachten, het Duitse leger trekt dwars door België naar de Franse grens. Het heeft eerst al de dorpen tussen Leuven en Aalst bezet, waardoor het gros van het leger ruim baan kreeg. De Duitsers hebben Brussel links laten liggen, zich bepalend tot het zenden van een detachement. Het leger is verder over Ninove, Zottegem, naar Oudenaarde opgerukt, waar men het vrijdag zag. Men verwacht dat het over Avelgem naar Frankrijk gaat. Te Gent was vanochtend nog geen pinhelm te zien; te Oudenaarde zag men vele soldaten die van vermoeienis neervielen. Het is een geforceerde mars. Het blad besluit: "Gelukte het de bondgenoten op de Maaslinie een overwinning te behalen, dan zal dit Duitse leger een lelijke pijp roken."

Te Gent moet de paniek vreselijk zijn geweest, de staf is naar Antwerpen vertrokken met al de te Gent verblijvende officieren. De treinen werden stormenderhand ingenomen, de burgerwacht werd ontbonden en alle wapens naar Antwerpen gezond. Uit Leuven en Brussel hebben talrijke vluchtelingen de wijk genomen naar Nederland. Het postkantoor te Brussel is gesloten, de stadhuisbeambten hebben vrij gekregen tot einde september. Te 10

uur 's morgens werd de Nationale Bank gesloten, de klinkende munt was naar Antwerpen verzonden. Het militaire gasthuis en het Palacehotel werden ontruimd en vele gewonden vertrokken in hun burgerkleden naar Antwerpen, en dat alles, zegt het Handelsblad, voor niemendal.

Terneuzen, 22 augustus. Mijn berichten van hedenmorgen, dat de Duitsers niet naar Gent komen, doch de vallei van de Dender volgen op weg naar Frankrijk worden bevestigd. Duitse officieren informeren in die streek naar de weg van Enghien.

Vrijdagmiddag kwamen 200 uhlanen te Wetteren en eisten op het postkantoor het voorhanden geld, ook noodzaakten zij de burgemeester van die plaats hun de gemeentekas over te geven. Als bewijs dat zij overigens niets kwaads in het zin hadden, waren de kolven en de monden hunner geweren met doeken omwonden.

Een militair medewerker van het laatste nieuws wijst erop dat het plan van de Duitsers is, België van oost tot west door te snijden teneinde op die manier als met de punt van een scherpe tong Frankrijk bij Tourcoing en Rijsel te gaan aanraken.

Het treinverkeer te Gent is hersteld op alle lijnen, behalve in de richting Aalst en Charleroi.

Officieus wordt medegedeeld, dat langs de noordergrens in de afgelopen nacht troepen oostwaarts, dus naar Brabant zijn vervoerd.

Door het oorlogsterrein.

Een onzer oorlogscorrespondenten schrijft ons:

Waar de Belgische postbrieven en telegrafie mij gedurende de laatste week hebben laten werken voor hun prullenmand, zal het goed zijn, enkele feiten, die ik in de verduisterde brieven neerschreef, hier nog eens in onderling verband te herhalen. Want, daar het Belgische rijk op het ogenblik een groot slagveld is, heeft het verschillende dagen geduurd, voor ik "voeling" met de strijdende partijen kon krijgen, in die mate, dat ik tot op zekere hoogte de gang van zaken kon omvatten. En als ik nu even rustig nadenk over hetgeen ik gezien heb, dan kan ik me niet voorstellen dat het terrein van de grote strijd zich spoedig zal verplaatsen van Belgisch grondgebied. Ik geloof altijd nog dat reusachtige gevechten, misschien wel de beslissende gevechten, geleverd zullen worden in België en dat het Belgische leger daar een belangrijk werkzaam aandeel in zal hebben. Het gaat nog steeds niet aan bijzonderheden mede te delen over de juiste plaatsing van de verschillende strijdmachten, voor zover nog niet bekend.

Maar, zoals ik reeds in mijn telegram zegde, het terugtrekken van het Belgische leger maakte op mij niet de indruk dat dit geschiedde omdat het verslagen was. En nu achteraf, wordt mijn mening zeer versterkt dat het terugtrekken tactiek inhoudt die bepaald is in overleg met de meehelpende mogelijkheden. Want reeds na de overwinningen van het Belgische leger bij Halen, begon een langzaam zich concentreren op de hoofdmacht, terwijl het zuidwaarts bij Tienen en Gembloux nergens tot vernietigend treffen kwam. En zonder dingen te verraden die nog geheim moeten blijven kan ik verklaren dat belangrijke Franse versterkingen op tijd aan het Belgische front hadden kunnen zijn als men tot het laatst toe stand had willen houden op de lijn Diest-Tienen-Namen. Doch voor het leveren van een grote slag achtte de Frans-Belgische partij het blijkbaar nog niet de geschikte tijd.

Wie als ik in het Duitse legerkamp geweest is, zal verbaasd hebben gestaan over de verbluffende voorbereiding.

Tot de laatste eetketel nieuw, de patroontassen, de uniformen, het leerwerk, alles nieuw. En een regelmatige orde heerste er, die ik eerder gezocht zou hebben in een manoeuvrekamp. Alles gaat systematisch naar de plannen, geleid door de flegmatieke officieren, die met het oogglas in het oog vechten.

Toen ik de legerkampen van de Fransen doortrok, had ik eigenlijk gedacht, na de onthullingen, dat er toch wel eens iets te ontdekken zou zijn dat niet in orde was. Dat dit in ieder geval zou zijn terug te vinden in min of meerdere verslagenheid van de soldaten. Maar ik was verbaasd daar dezelfde orde en regelmaat te treffen onder de tienduizenden mannen. De aanvoer van levensmiddelen, enzovoort, was prachtig in orde, de soldaten waren opgewekt en vol vertrouwen en de officieren rustig-vriendelijk, maar stipt.

De pers werd in beide legerkampen welwillend ontvangen, doch steeds zonder verder praten terug- of doorgestuurd. Ondanks het feit, dat ik door de Franse troepen trok onder Engelse vlag en in gezelschap van drie Engelsen, werd daar evenzeer gehouden aan het consigne: geen pers bij het leger.

Toch heeft die Engelse vlag me veel voordeel bezorgd. Op 16 augustus stond ik op de Place Rogier voor de Gare du Nord met de vraag in me: Hoe zie ik nu wat? Hoe krijg ik nu enig idee van wat er in België gebeurt? Ik had al van verschillende collega's gehoord, dat ze nu eens hier, dan weer daar opgehouden en teruggestuurd werden.

Juist op dat ogenblik schoot me een auto voorbij, waar voorop de Union Jack wapperde en waar drie Engelsen inzaten met de banden

om de arm door de Belgische regering verstrekt. Ik dacht: nu of nooit, hield de auto aan en deed de heren het voorstel vierde man te worden tegen betaling van een vierde der kosten. Natuurlijk nam me gelegitimeerd te hebben. Mijn voorstel werd onmiddellijk aangenomen en de eerste tocht naar de noordflank van het Belgische leger begonnen. Ik had nog geen officiële pas, geen laissez-passer, maar door me steeds bezig te houden met een sigaret of mijn aantekeningen, haalden de drie er me elke keer weer doorheen. Bovendien was het enthousiasme groot onder de Belgen als mijn tochtgenoten zegden "Journalistes Anglais" te zijn. En waar is nu jullie leger? werd dan gevraagd. In de laatste dagen kwam er een meer spottend toontje in die vraag, werd er zelfs reeds gemompeld dat de Engelsen België in de steek zouden laten. Een bewering die natuurlijk alle grond mist en eenvoudig hieruit voortkomt dat het Engelse leger zich tot dusver in de diepste geheimenis wist te hullen. Wie weet wie Lord Kitchener is zal ook daar niet verwonderd over zijn. Deze ijzeren soldaat heeft zelfs zozeer het geheimhouden gewild, dat op zijn verzoek de Engelse journalisten België moesten verlaten.

Ongelijk kan ik hem niet geven. Deze oorlog van vliegmachines en draadloze telegrafie kan geen snel verbreide geruchten toestaan, die misschien soms niet de volkomen waarheid zouden inhouden. Ik heb in de laatste 14 dagen telkens weer gezien hoe geruchten zich verspreiden op een ongelooflijk snelle wijze en het gerucht dat de Duitsers door Hollands Limburg getrokken zouden zijn, was me het meest onaangenaam.

In de auto waarmee ik door het land trok, zaten onder andere mr. F. Danvers Yates, van de Warwick Bioscope, die overal waar hij kans zag zijn door samengeperste lucht gedreven bioscoop-apparaat liet draaien. Verder mr. Th. Grant, van de Daily Mirror. Ik heb hen

beiden opnames zien doen, terwijl de Duitse kogels suizend langs hen heen kwamen. Dat waren altijd moeilijke ogenblikken voor me, want ik voelde dan de plicht op me rusten om de drie jongens weer in de auto te krijgen. Maar als er één in was, bleken de andere twee juist bezig weer ergens een mooie opname te doen; waren die twee weer naar de auto gehaald, dan bleek de derde in die tijd weer verdwenen om nog een kiek te maken. Kwam ik van mijn zoeken naar de derde terug, dan liet Yates zijn film weer aflopen op vooruitstormende soldaten, terwijl Grant een foto nam die tot titel zou hebben: "Cinema-man doet opnames in het gevecht", enzovoort.

Maar hun durf en hun vooraan moeten zijn, brachten me in vier dagen langs het gehele gevechtsfront, steeds juist tot langs de aanrukkende troepen. Er zat altijd weer even iets angstig in als we de laatste Belgische barricade passeerden en men ons daar zei: "U kunt passeren als U het wilt, maar de Duitsers zijn vanmorgen tot vlak in de buurt hier gezien." Dan tufte de wagen heel langzaam de verlaten weg op, terwijl wij aan elk huisje dat we ontmoetten, vroegen hoe ver de Duitsers konden zijn.

De meest zuidelijke tocht die we gemaakt hebben is tot bij Dinant geweest. In mijn brieven, die nooit België verlieten, heb ik steeds sober geschreven en me onthouden iets te zeggen over troepenbewegingen, zelfs geen plaatsnamen genoemd. Ik was hierin plus royaliste que le roi, want de Belgische pers gaf steeds aanwijzingen over de troepen. En ondanks de onschuldige aard van mijn brieven, zijn ze toch aangehouden, evenals mijn korte telegrammen, die ik regelmatig verstuurde.

Het gaat niet aan de stand van zaken op het ogenblik te willen beoordelen, maar toch bleef mijn mening onveranderd dat het

Belgische terugtrekken strategie inhoudt, bepaald in overleg met de Fransen en de Engelsen. Ook geloof ik zeker dat reeds binnen niet te lange tijd in België een grote slag geleverd zal worden.

Vóór ik mijn kopie van het bestormen van Leuven en het bezetten van Brussel over de grenzen had, heb ik nog enkele benauwde ogenblikken doorgemaakt. Om 11 uur 50 ging er een trein uit Gent, die om half-één ongeveer in Zelzate aan de grens moest zijn. Dat werd wel wat later, maar ten slotte stonden we toch in Zelzate. Een trein naar Holland ging er niet vóór 5 uur.

Onmiddellijk nadat ik mijn coupé verlaten had trad er een luitenant van de gendarmes naar me toe en vroeg me naar mijn papieren. Die waren spoedig in orde bevonden, maar de man vertrouwde het nog niet en ging met zijn handen langs mijn jas, waar hij spoedig mijn pak kopie in ontdekte. De consternatie was groot. Een heel verhaal over de terugtocht van het Belgische leger! Daar moest de commandant bij komen, en terwijl die gezocht werd, ging kostbare minuut na minuut voorbij. Mijn bagage werd doorsnuffeld en nog eens doorsnuffeld en onderwijl kwam het bericht van de commandant ... dat ik "maar zo nodig ter beschikking gehouden moest worden!" Geen kopie dus weg, misschien werd hij wel vernietigd. Ik zag mijn kopie, die ik zo ver gehaald had, van hand tot hand gaan. Het was een gezicht om er wanhopig bij te worden en het gaf me inspiratie tot praten, als ik deed, toen ik geen enkele officiële laissez passer meer van de gendarmerie kon krijgen. Toen gelukte het me door praten "as a Dutch uncle", als mijn Engelse vrienden zegden, de laatste laissez passer, die verstrekt is, los te krijgen. En nu gelukte het me eindelijk de geliefde volgeschreven blaadjes weer terug te bekomen.

Toen ik ze weer in mijn handen had, ben ik te voet van Zelzate naar Sas van Gent gegaan en heb daar op mijn eerlijke gezicht een fiets weten te huren voor Terneuzen, op conditie dat ik de fiets bij een zekere juffrouw Alida af moest geven. Na anderhalf uur stevig tegen wind in trappen kon ik die belofte volbrengen en meteen een kopie in handen van de telegraafbeambten geven. In Sas van Gent is ook wel een telegraafkantoor, maar daar stond één Morse-toestel en dus had het tenminste een dag geduurd voor mijn kopie over was.

Één ding viel me tegen in Terneuzen. Ik had gehoopt, eindelijk na veertien dagen slaap te kort komen, eens lang te kunnen blijven rusten. En toen bleek me tot mijn ontzaglijke teleurstelling, dat ik 's morgens om kwart voor vijf alweer op moest om de boot naar Vlissingen te kunnen halen.

Tot slot dit. Ik heb twee legers gezien die me beide in staat lijken en toegerust schijnen voor een geweldige worsteling. Om daar enigermate getuige van te zijn, zal ik trachten voor de derde maal België in te dringen, maar reeds weet ik dat de derde maal de moeilijkste zal zijn.

Parijs, 22 augustus. Een officiële mededeling van 2 uur deze namiddag behelst, dat de toestand in België feitelijk onveranderd is. De beweging van Duitse troepen in westelijke richting wordt voortgezet en voorafgegaan door cavalerie, die verkenningen doet in de richting van Gent en de Franse grens.

24 augustus 1914

Ook luidt hier dat een Duits leger noordwaarts trekt ter insluiting van Antwerpen. Twee heren kwamen heden te voet uit Brussel tot Aalst, zij waren de Duitsers maar enkele mijlen voor. Te Aalst konden zij nog net een trein bereiken en via Gent naar hier komen.

Londen, 23 augustus. De correspondent van de Daily Telegraph te Oostende heeft zaterdag een onderhoud gehad met een in België geboren Engelsman, die er na herhaalde mislukte pogingen in was geslaagd om zaterdagochtend vroeg te voet door de Duitse linies heen te komen en naar Aalst te gaan en vandaar per trein naar Oostende. De eerste Duitser, die hij in Brussel zag, was een officier die door de stad reed. Donderdagochtend om 10 uur kwam de Duitse hoofdmacht uit de richting van Leuven en verdeelde zich bij Tervuren. De artillerie trok zuidwaarts langs de weg naar Waterloo, terwijl een andere grote troepenmacht naar de Boulevard van de Jardin Botanique voorbij het Noordstation de stad uittrok naar Koekelberg.

Juiste opgaven over het aantal Duitsers waren niet te krijgen, maar naar schatting waren vrijdagavond ongeveer 200.000 officieren en manschappen door de stad getrokken.

De om Brussel achtergebleven troepen zijn naar schatting 10.000 man sterk. Tot militaire gouverneur van de stad is graaf von Arnim, de bevelhebber van een legerkorps, aangewezen.

In zijn beschrijving van de grote tros der Duitsers, die langs de Boulevard du Jardin Botanique oostwaarts trok, zegt de zegsman van de correspondent dat zij bestond uit ambulances, telegraaf korpsen en dergelijke afdelingen. Uur na uur rolden wagens van allerlei soort langs de boulevard; honderden vrachtautomobielen en een onnoemelijk aantal door paarden getrokken rijtuigen, sommige hoog beladen met bagage van officieren, waaronder veel koffers. De uitrusting van alle troepen was buitengewoon goed in orde. Ook de artillerie, die ik naar Waterloo heb zien trekken, was bijzonder goed toegerust. Ik heb een poos naast de reeks van kanonnen gelopen en was verwonderd over het grote aantal. Ik ben

aan het tellen gegaan, maar heb het niet verder kunnen brengen dan 231, ik kan zelfs niet gissen hoeveel er meer geweest zijn.

Het eerste wat de Duitsers deden, na hun hoofdkwartier te hebben gevestigd in het stadhuis, was zich in het bezit stellen van de telegraafkantoor. Twee uur na aankomst te Brussel hadden zij een eigen telefoonverbinding tot stand gebracht tussen het stadhuis en hun slaapkwartieren in het hotel Cosmopolite bij het Noordstation. Ze gebruikten daarbij de straatlantaarns als steunpunt. De hele installatie was in anderhalf uur gereed.

Graaf von Arnim deed in een proclamatie aan de ingezetenen weten dat hij door de oorlogsomstandigheden genoodzaakt was levensmiddelen en andere benodigdheden op te eisen. Hij maande de burgerij ten strengste aan niet te schieten of op enige wijze onrust te veroorzaken.

In alle hoofdstraten en ook in de aangrenzende straten waardoor troepen kwamen, mochten de cafés niet langer dan tot 9 uur 's avonds open blijven.

Ik hoorde dat de beurs en het hoofdpostkantoor tot slaapzalen zijn ingericht voor de troepen. Geen der kazernes is in gebruik genomen. Men zegt dat de Duitsers vrezen, dat de Belgen ze hebben ondermijnd.

De Duitse soldaten hebben bevel gekregen alles te betalen en doen dat ook. Ze gedragen zich in alle opzichten goed. De officieren daarentegen schaffen zich in de winkels allerlei dingen aan en betalen niet met geld, maar met cheques. De winkeliers hebben er een hard hoofd in dat zij die papiertjes ooit in geld zullen kunnen omzetten.

De dagbladen mogen niet meer verschijnen; alleen is aan het Journal de Bruxelles vergund, eenmaal uit te komen, om de dood van de paus en de proclamatie van de militaire gouverneur te melden.

‘s Nachts mag niemand Brussel in of uit.

Aalst is slechts door 25 Duitsers bezet en in Gent heb ik in het geheel geen Duitsers gezien.

Van een Belg die langs een andere weg Brussel had verlaten, hoorde de correspondent, dat de Duitsers te Denderleeuw de spoorbrug en het station in de lucht hadden laten vliegen, op grond dat de bevolking hen zou hebben uitgetart. Vijf inwoners waren doodgeschoten.

Aan de Franse grens, het doet er niet toe waar, hebben wij onze vrienden, de Franse cavalerie, ontmoet. We waren genoeglijk voor het middagmaal rond de soepketel samen. Voldaan over de veiligheid van onze westelijke grens, sloegen we in oostelijke richting af. Het doel was uit te maken of de Duitse troepen in noordelijke richting naar Oostende oprukten of direct westelijk naar Rijsel ofwel naar Gent. In Gent hoorden we nieuws. De Duitsers waren ongelooflijk snel opgerukt. De noordelijke colonne had ‘s ochtends Melle bereikt, juist ten zuiden van Gent. Een ooggetuige schatte de doortrekkende Duitse legermacht op 70.000 man cavalerie. Ongetwijfeld was het een grote en snelle afdeling. Ik was overtuigd, dat zij westelijk zou afslaan en niet in noordelijke richting naar Oostende zou gaan. Deze beweging moest een deel zijn van het snelle oprukken der cavalerie naar de Franse stellingen aan de noordelijke Franse grens. Teneinde ondervraging te vermijden passeerden we snel Gent in de richting van Dendermonde,

oostwaarts, in de hoop zekerheid te krijgen van de positie der Belgische troepen, ook in hun nieuwe verdedigingslinie. Weldra begonnen de waarschuwingen der uhlanen zich te doen gelden. In snelle opeenvolging passeerden wij Belgische voorposten, het doet er wederom niet toe waar en nadat wij ons aldus, teneinde nodeloos gevaar te vermijden, van de toestand aan de grens op de hoogte gesteld hadden, reden wij naar Gent terug.

De Belgen zijn vermoeid en hebben zware verliezen geleden. Ze weten nog niet waar de Engelsen zijn, en daarom waren ze niet vriendelijk jegens ons gestemd. Terwijl wij te Gent een paar ogenblikken stil waren om met Belgische vrienden te praten, deed zich een onaangenaam incident voor. Een korporaal, gevolgd door drie soldaten in uniform, eiste plotseling onze auto op. Onze chauffeur, een oud-soldaat, werd in een hevig krakeel betrokken en in de te hoop gelopen menigte brak bijna een paniek uit. Er werd over verraad en revolutie geschreeuwd. Wel een bewijs voor de onbekendheid met de algemene toestand, waarin de pers het publiek gelaten heeft. "Geef je auto op, zo werd er geroepen, of we schieten er op." Ik achtte het tijd om tussenbeide te komen. "Waar wou je heen gebracht worden, vriend?" vroeg ik aan een der opgewonden mannen. Hij bromde de naam van een dorp aan de Franse grens en dat bracht licht. De man was een soldaat, die naar huis vluchtte. Zo stonden er veel rond ons, allen in burgerkleden. "In je uniform zal ik je naar elke plaats aan het front brengen, die je maar wilt, maar geen wet verplicht mij vluchtelingen mee te nemen!" De uitwerking op de menigte was buitengewoon. De soldaten kozen het hazenpad en wij vertrokken. Even ten westen van Gent waren de wegen vol karren met de opgeladen bezittingen van vluchtende gezinnen. Een reusachtige franciscaner monnik stond midden op de weg met een kruis in de opgeheven hand. "In naam van de maagd, riep hij, neem ons mee!" Hij ondersteunde

twee gewonde soldaten. Het bleek dat in de krankzinnige paniek al de hospitalen leeggestroomd waren. *Sauve qui peut!* was het wachtwoord en zieken en gewonden, in de onmogelijkste kleren, werden naar buiten gebracht en moesten maar zien hoe ze thuis kwamen.

Wij namen hen op, brachten hen naar de naastbij gelegen spoorlijn, lieten een voorbijkomende trein stoppen en zonden hen, sprakeloos van dankbaarheid, met de trein verder. Maar de wegen waren vol van zulke invaliden, die voort hinkten en, ja soms letterlijk voort kropen; in de hoop nog op de een of andere manier hun dorp te bereiken, dat in de meeste gevallen reeds in handen was van de vijand. Telkens moesten wij nu vooruit dan achteruit. Over de hele provincie strekten onze tochten zich uit; dikwijls moesten wij de gewonden in verafgelegen dorpen brengen om hen daar aan de zorg toe te vertrouwen van hun vrouwelijke verwanten of, dikwijls ook, aan barmhartige vrienden in veiliger oorden.

Een merkwaardige paniek had zich thans alom in het rond verbreid. Overal ontmoetten wij kleine groepen doodsbanne mensen met verbouwereerd gelaat. In achteraf gelegen dorpjes werden de huisjes verlaten; de winkelruiten werden bedekt, de opschriften met verf weggestreken. De mannen van de ontbonden burgerwachten werden in allerijl door hun doodverschrikte vrouwen of dochters in burgerkleren gestoken. Herhaaldelijk moesten wij op de marktpleinen halt houden en aan de te hoop gelopen Vlaamse burgers uitleg geven. “Waar zijn de Engelsen, die ons hebben verraden? Waarom heeft men ons alle nieuws onthouden; zodat we thans hulpeloos staan?” Het werd voor ons steeds moeilijker om op deze vragen het antwoord te geven. Maar later op de dag gebeurde het elk ogenblik dat een troepje mensen op klompen, kwam aanrennen, uitroepende: “Daar komen ze”; en

dan werd het plotseling leeg om ons heen en hadden ook onze ondervragers het hazenpad gekozen, hun halflege bierglazen achterlatend en vrezend, dat het ditmaal toch wel eens waar zou kunnen zijn. Tegen de avond stootten we weer op de Franse voorposten. Wij waren nu goed en wel over de grens en sloegen in het donker een noordelijke richting in, overwegende, dat in deze paar uren de overstroming van Duitsers ons bijna van de kust had afgesneden. Geen provincie was ons meer gelaten, dankzij de uitnemende doeltreffendheid van de Duitse legerorganisatie. Dat leger schoof thans voorwaarts over het thans onverdedigde land en had zich sinds Luik volkomen hersteld.

25 augustus 1914

Berlijn, 25 augustus. De hele Belgische pers, met uitzondering van de bladen, die in Antwerpen verschijnen, komt uit in het Duits.

De door Duitsland benoemde gouverneur heeft bekend gemaakt, dat naast het Duits ook de Franse taal gehandhaafd blijft.

In het zuidwesten van België.

De Gentenaar zegt dat het Duitse leger, dat zich naar het zuidwesten begeeft, 50.000 man sterk is, samengesteld uit infanterie, cavalerie en artillerie. Vrijdagmorgen duurde de doortocht te Hekelgem bij Asse op de lijn van Aalst van 7 uur tot de middag.

Zij werden voorafgegaan door wielrijders, welke de telegraafdraden doorsneden en de buurttramlijn deden springen. Ze maakte de melkvaten buit uit een der rijtuigen. Pontonniers volgden hen. Van Hekelgem richtten de troepen zich naar Ninove en verder naar

Doornik of Bergen. Het doel der beweging schijnt Valenciennes te zijn.

Aalst is overrompeld door een kompagnie uhlanen, die zich hebben meester gemaakt van de stadskas. Tegen de middag kwamen er 12 te Kwatrecht. De wielrijders die zij ontmoetten, dwongen ze af te stijgen, waarna de banden werden doorgesneden. Een jongeman, Goelens, die weigerde stil te houden, werd doodgeschoten. De zoon van de bankier de Coene, van Aalst, werd gekwetst. Tweehonderd uhlanen zijn vrijdag te Wetteren aangekomen, waar ze de postkas hebben leeggehaald.

26 augustus 1914

Over de ontmoeting der voorposten van het Franse en het Duitse leger in Zuid-België schrijft het Handelsblad van Antwerpen:

Reeds vrijdag, kort na de noon, werd te Kortrijk en omliggende plaatsen bekend, dat de Duitsers in aantocht waren en alle ogenblikken verwacht mochten worden.

Van Oudenaarde waren zaterdagmorgen een 200 uhlanen vertrokken en hadden zich in verscheidene groepen verdeeld; en zo kwam het dat er langs alle kanten enkele Duitse ruiters opgemerkt werden.

Twee groepen, elk van een honderdtal mannen, volgden een op voorhand vastgestelde weg en richtten zich de ene langs Kruishoutem, Olsene, Dentergem en Aarsele, terwijl de tweede de weg insloeg langs Anzegem, Ingooigem, Deerlijk en Vichte. Hier en daar deden ze zich eten en drinken opdienen, wat ze gewillig betaalden.

In de statie van Aarsele kwam er rond de noon een klein groepje uhlanen aan; ze stapten af en verbrijzelden er eerst het telegraaf- en telefoonstelsel. Aan de bedienden werd geen kwaad gedaan, doch ze werden op afstand te houden, bij middel hunner revolvers.

Ze deden dan ook nog de riggels van de spoorweg springen, die verbinding geeft van Tielt naar Deinze. Ze zijn dan verder opgetrokken zonder nog meerdere schade te veroorzaken. Een stuk van de riggels was teland gekomen middenin een bewoond huis, gelukkig zonder iemand te treffen.

Intussen waren de afzonderlijke groepjes uhlanen de omstreken van Kortrijk genaderd en zij deden zich overal goed bedienen.

Het was rond 7 uur 30, zaterdagmorgen, toen de aantocht der Franse voorposten aangekondigd werd. Ze waren op het gehucht Pottelberg aangekomen en rukten weldra verder op. Dat nieuws verwekte een levendige geestdrift.

De Duitsers kwamen omstreeks 5 uur uit de richting van Ingelmunster op de grote steenweg van Brugge naar Kortrijk aangerend, met het doel daar binnen te komen.

Gekomen aan de herberg De Samenkomst, botsten de Duitsers op een patrouille Franse jagers te paard, die van Kuurne kwamen.

Toen de eerste ogenblikken van verstomming voorbij waren, sloegen al de Duitsers op de vlucht. Ze werden nagezet, beschoten en de meesten krijgsgevangen genomen.

Er waren in het geheel 13 paarden, 10 krijgsgevangenen en drie doden.

Onder de krijgsgevangenen bevond zich een Duitse reserveofficier, graaf von Schwerin, van Maagdenburg. Op de koer van het stadhuis werden de gekwetsten, want een drietal Duitsers is gewond, verzorgd, waarna de Fransen met hun krijgsgevangenen optrokken.

Langs verscheidene kanten werden later in de avond nog Duitse voorposten opgemerkt.

De Duitsers hebben de mooie spoorwegbrug van Grammene doen springen.

Die brug was een merkwaardig kunstwerk, verleden jaar over de Leie gebouwd en dragende een dubbele spoorlijn.

Aan de Belgische grens.

Men schrijft ons uit Zeeuws Vlaanderen op 25 augustus:

In de Belgische dorpen langs de grens begint wat meer kalmte te komen. Vrijdag moesten op hoger bevel eensklaps alle vlaggen worden ingehaald; de Belgische wapenborden verwijderd en mocht niemand zich meer tooien met de nationale kleuren. Maandag echter kwam er, men wil door de aankomst van Engelse soldaten te Oostende, een grote opluchting. De vlaggen wapperen weer van de torens en van particuliere woningen; de wapenborden zijn weer geplaatst en menige Belg is weer getooid met de landskleuren. Vandaag worden in de verschillende gemeenten de lijsten gepubliceerd van de soldaten, die gesneuveld zijn en zijn er missen gelezen voor de doden. In de laatste dagen zijn hier van dorpen in de omstreken van Antwerpen verschillende vluchtelingen gekomen, die bang waren dat de Duitsers het beleg voor Antwerpen zouden slaan. Nu het Duitse leger naar het zuiden gerukt is, begint dit aantal zeer te verminderen.

De opmars der Duitsers in België.

Een telegram uit Oostende aan de Times meldt: uit geloofwaardige bron verneem ik, dat niet minder dan 300.000 man Duitse troepen in de buurt van Brussel oprukken. Een garnizoen van 10.000 man is in Koekelberg (provincie Brabant) geleegd. Een zeer sterke artilleriemacht is in auto's op weg naar Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen) en Oudenaarde.

De Belgische staatscourant bevat een koninklijk besluit van 24 dezer, waarbij wordt vastgesteld, dat het niet door de Duitsers en de verbonden legers bezette grondgebied een enkel militair district vormt. Luitenant generaal Clooten is tot militaire gouverneur over dat district benoemd.

27 augustus 1914

Arm België.

Men schrijft ons uit Brugge:

In de nacht van zondag op maandag hadden vijf uhlanen te Aalter, tussen Gent en Brugge, de spoorlijn vernield en enkele dierverkenneren moet men te Beernem, op 15 km van Brugge gezien heb. En nu verwachtte West-Vlaanderens eerwaardige grijze hoofdstad de vijand.

De Belgische legatie deelt mee: bij een wet van vier augustus jongstleden is een amnestie verleend aan alle Belgische deserteurs. Deze moeten vóór vier september weer in het Belgische leger aanwezig zijn, zijnde dit de uiterste termijn.

31 augustus 1914

Gent, 31 augustus. De eerste ban van de burgerwacht is hedenmorgen opgeroepen. De trein- en telegraafverbindingen met Geraardsbergen zijn hersteld. De militaire autoriteit heeft beslag gelegd op het spoorwegverkeer.

De verkoop van plaatsbiljetten naar Antwerpen is tot het strikte minimum beperkt.

Dientengevolge kunnen duizenden personen, die aan hun bloedverwanten onder de wapenen te Antwerpen het een of andere wensen te brengen, aan hun voornemen geen gevolg geven.

Deze maatregel is genomen om een vermindering van de voorraad levensmiddelen te verhinderen en spionnen te beletten zich met de menigte onder de troepen te mengen, teneinde zodoende militaire inlichtingen te verkrijgen.

1 september 1914

Londen, 1 september. De Daily Express verneemt uit Den Haag, dat de vier rijkste Belgen, Solvay, baron Lambert, Waroque en baron Empain, de betaling van de Duitse oorlogsschatting ten bedrage van 8 miljoen pond gewaarborgd hebben.

2 september 1914

Antwerpen, 1 september. Gisteren kon de positie van de Duitse troepen in de omstreken van Asse doen geloven aan een beweging in de richting van Dendermonde. De noodzakelijkheid om de vrije beschikking te behouden over het Land van Waas had trouwens reeds geleid tot het verscherpen van de maatregelen ter bescherming.

Vijandelijke troepen hadden zich gisteren van Brussel op weg begeven naar Asse. Heden hebben zij hun opmars naar het noorden echter niet voortgezet.

Ninove is thans door de Duitsers bezet, evenals Aalst. Van de Duitse strijdkrachten is een groot deel in de richting van Brussel teruggetrokken.

Vanavond zijn in het Land van Waas de verbindingen hersteld.

Terneuzen, 1 september. Uit een particulier bericht valt af te leiden dat de zending van Duitse troepen oostwaarts niets anders was dan verwisseling van vermoeide soldaten die nu door verse troepen worden of zijn vervangen. Thans zijn de Duitsers weer in het noorden van België gekomen en bevinden zich te Denderleeuw, in Erembodegem, Aalst, Lede en Dendermonde.

De treinloop bezuiden Gent is weer gestopt.

De Belgische legatie te 's-Gravenhage deelt het navolgende mee:

In antwoord op mededelingen uit Duitse bron, verklaart de Belgische regering nogmaals, dat het niet waar is, dat uitdelingen van wapens of schietvoorraad aan de burgerlijke bevolking van België hebben plaatsgehad.

Van den beginne af heeft de regering daarentegen door middel van proclamaties en alle andere middelen de inwoners gewaarschuwd, dat de verdediging van het land uitsluitend moet overgelaten worden aan de gewapende macht.

Daarenboven zijn sedert de eerste dagen van augustus de wapens van alle burgers, zowel in de steden als op het platteland, afgenomen. Die wapens, merendeels jachtwapens, zijn alle gemerkt

geworden met de naam van hun eigenaar en in de steden achter slot gesteld. Te Namen en te Leuven onder andere heeft men dergelijke gemerkte en gerangschikte wapens gevonden. Men heeft daaruit zeer ten onrechte afgeleid, dat die wapens de namen droegen van hen, voor wie ze bestemd waren en niet die van hun eigenaars.

De regering tekent nogmaals met verontwaardiging verzet aan tegen de belachelijke beschuldigingen van misdrijven, die onder andere te Leuven door Belgische vrouwen zouden zijn begaan.

Te Oostende is bericht ontvangen dat een Engelse vlieger die in de omstreken van Geraardsbergen, op ongeveer 250 m hoogte, met een eendekker verkenningen deed, door de Duitsers beschoten is.

Het toestel werd geraakt en viel. De vlieger bleef op de plaats dood. Het lijk is begraven en het toestel is er blijven liggen.

Oostende, 2 september. Gisteren vertoonden zich Duitsers in Aalst, sneden de telegraaflijnen door en stelden zich in het bezit van het stadhuis, de bruggen en het station. De kassier had echter gelegenheid gevonden de spoorweggelden ten bedrage van 40.000 frank in veiligheid te brengen.

Toen Belgische ruitery verscheen trokken de Duitsers af in de richting van Asse, nagezet door de Belgen.

4 september 1914

Sedert enkele dagen, schrijft de Nieuwe Gazet, hielden zich een 3000 Duitsers schuil achter het Buggenhoutbos tussen Opwijk en Lebbeke. Algemeen werd gedacht, dat zij daar op versterking wachtten om een aanval op Dendermonde te wagen. Dit plan is

door onze troepen verijdeld. Dinsdag heeft een aanzienlijke macht onzer troepen de vijand aangetast en uit zijn schuilhoeken verdreven. De Duitsers, voor het merendeel voetvolk, hebben in twee verschillende richtingen de vlucht genomen. Een groep verdween in de richting van Ninove, de anderen langs de kanten van Londerzeel en Mechelen. Tijdens enige schermutselingen werden drie Duitsers gedood en zeven krijgsgevangenen genomen. De omtrek van Dendermonde is nu op grote afstand van alle vijandelijke troepen gezuiverd.

Sedert woensdagmorgen is het treinverkeer tussen Antwerpen-Dendermonde-Gent hersteld. In de richting van Londerzeel en Mechelen zet de vijand zijn vernielingswerk voort. Woensdagmorgen zag men daar in de omtrek rookkolommen ten hemel stijgen en gans de voormiddag weerklonk er geweervuur.

Antwerpen schijnt het einddoel geweest te zijn van een lange reis binnen België, tijdens de nacht door het luchtschip afgelegd. Het is gezien te Kortrijk, Deinze en Gent, waar het echter geen schade heeft aangericht, om 's ochtends te half vier boven Antwerpen te verschijnen.

Men schrijf ons uit Vlaanderen op 3 september:

Het is niet gemakkelijk voor een correspondent, die voor bijna 14 dagen op brutale wijze de verbinding met zijn lezers werd afgesneden, de draad van het verhaal weer op te vatten. Ik weet volstrekt niet wat er in ons land bekend is, aangezien de Nederlandse dagbladen in België met geen goud te krijgen zijn en wat er in die 14 dagen precies gebeurd is, weet ik eigenlijk evenmin. Uit mijn brief zult gij gezien hebben, wat er te Brussel gebeurd is tot

zondagavond en sedertdien zit ik ergens in Vlaanderen, hetgeen voorlopig genoeg moet zijn. Ik heb echter de Gentse dagbladen tot mijn beschikking, iets wat al heel mooi is, want in Brussel verschijnen er geen en in Antwerpen staan ze onder zware censuur, evenals trouwens te Gent ook, maar in mindere mate. De telegraaf werkt zeer langzaam en onder streng toezicht.

Zondag ben ik in Gent gekomen, dat kan ik wel zeggen en daar was het een verademing weer eens gewoon te leven, ver van de punthelmen, die ons het leven bitter weinig aangenaam maakten. Hier zien we weer gewoon straatleven, open winkels, krantenventers, maar ook soldaten, boy scouts, schutterij en om 10 uur 's avonds gaan alle lichten uit. Maar we hebben hier tenminste treinen, en dagbladen; wat een ongekende weelde na de gevangenschap in de hoofdstad. Ook dit alles moest ik echter weer verlaten. En hoe vredig is hier het land! In Oost-België ligt alles verwoest en eenzaam neer, platgebrand, platgeschoten en platgetrapt; welk een tegenstelling tussen de rijke akkers onder de zonnegloed hier en de verwoesting ginds. De treinen brengen steeds massa's vluchtelingen naar het westen, naar de zee kust of naar Engeland: mensen, wiens huis en goed weg is, en aan wie in prachtige samenwerking door ieder hulp wordt gebracht.

Maandag werd men de Gent ook ongerust; de uhlanen waren te Aalst en de treinen gingen slechts tot Lede bij Aalst (gewoonlijk tot Denderleeuw) en op de weg van Antwerpen tot Boom; doch 's middags werd het gewone verkeer hersteld. Ook hadden Duitse vliegers zondagavond en maandagochtend de Arteveldestad opgeschrikt, terwijl in de nacht van maandag op dinsdag de Zeppelin, die Antwerpen opnieuw kwam belagen, ook Gent met een bezoek vereerde. Moge dit geen ongeluksbode zijn en Gent met zijn schatten en het onsterfelijke Lam Gods voor de verwoestingen en

verschrikkingen van Leuven en Mechelen gespaard blijven. Gisteren zag ik ze nog, de stakkerds uit Antwerpen, vooral kinderen en vrouwen, die de ganse nacht rillend in hun kelders hadden doorgebracht, de angst nog in de ogen. De Amerikaanse gezant en consuls, een bijzondere Amerikaanse onderzoekscommissie, neemt nota van alle gepleegde euvelheden en verzamelt materiaal, dat ongetwijfeld de zending van Hijmans, Goblet d'Alviella, de Sadeleer en Van de Velde naar Engeland en Amerika zal vergemakkelijken.

5 september 1914

Oostende, 4 september. Hier is bericht ontvangen dat de Duitsers Dendermonde bombarderen.

Bij het aanbreken van de dag zijn aanzienlijke Duitse strijdkrachten van alle wapenen heden een aanval op Dendermonde begonnen. De strijd heeft de hele ochtend geduurd. Voor de verpletterende overmacht van de Duitsers heeft het garnizoen de stad moeten ontruimen en is noordwaarts op de Schelde teruggetrokken. Het doel van deze aanval schijnt te zijn, om door het bezit van Dendermonde de linkervleugel van de bezettingstroepen, die zich ten noorden van Brussel bevinden, te beschermen. Vermelding verdient dat Dendermonde als vesting onbruikbaar was verklaard en dat de ontruiming ervan derhalve geen rechtstreekse invloed heeft op de verdediging van Antwerpen.

Door België

Het was een ontzettende nacht, daar in de stationswachtkamer te Antwerpen, waar in de schemering de wanhoop rondwaarde.

Eindeloos wel scheen hij, en met stille blijdschap werd door velen het eerste morgengloren begroet; het eerste morgengloren, dat

toch voor die vele honderden daar niets anders betekende dan het begin van een nieuwe dag van ellende.

Maar het maakt dan toch een einde aan die nacht van ontzetting, waarin men de wanhoop rond zich voelde en hoorde.

De nieuwe dag echter werd wreed met zijn klaarheid. Toen daar het heldere licht viel op die honderden in de grote zaalruimte, was nog duidelijker wat daar geleden werd.

Op de grond verspreid lagen de gezinnen in groepen. Middenin de moeder, daaromheen de kinderen. Zij hadden toch elkander gezocht en gevonden tussen al de velen, die één toch waren in hun hopeloze smart.

De gendarmes gingen rond en deden ieder opstaan. Het werd tijd voor de eerste treinen, en ik herademde toen ik op het perron stond onder de machtige overkapping, al was dan ook buiten de vroege morgen als een bedreiging met zijn kil, wit licht.

De trein naar Gent wachtte, maar hij verlostte me niet van de ellende, die heel de nacht als een obsessie om me geweest was. Die ellende ging mee.

Tientallen vluchtelingen gingen met dezelfde trein in de richting van Gent. In mijn coupé kwamen een familie uit Booischot, een dorp nabij Mechelen. Triester groepje zag ik nooit nog in mijn leven.

Het was een oude vrouw met haar twee dochters. Een der dochters was gehuwd en haar man diende bij de Belgische troepen. In weken had ze niets meer van hem gehoord.

Zes kinderen had die jonge vrouw. Haar oudste echter, een jongen, die in september 14 jaar moest worden, was door de Duitsers

meegevoerd als behorende tot de weerbare bevolking van het dorp. Haar jongste was juist vijf dagen oud. De man der oude vrouw was de vorige dag, toen de Duitsers kwamen, in angst het struikgewas in gevlucht. Daar hadden de Duitsers hem gevonden en neergeschoten.

Ik had dat trieste groepje van drie vrouwen en vijf kinderen reeds in de wachtkamer te Antwerpen opgemerkt. Toen had het als enige bagage vier omslagdoeken bij zich. Nu was de bagage vermeerderd. Het had van de een of ander een blikken kan gekregen, waarin het water meevoerde.

Stil stond de jonge vrouw, de moeder der kinderen, geleund tegen het portiertje. Ze weende niet, ze snikte niet. Ze staarde alleen voor zich uit naar al die vreemde velden, die ze niet kende.

De grootmoeder vertelde, dat de kinderen nu al van de vorige morgen vroeg niets te eten hadden gehad.

Belgische arbeiders in de trein, op weg naar hun werk, keken elkaar even aan en toen, als bij onderlinge afspraak, rezen zij op en haalden uit de bagagenetten hun pakjes brood en gaven ze aan de kinderen.

Even voor Dendermonde stopte de trein voor een onveilig signaal. Er waren uhlanen gezien in de nabijheid. In de verte zagen we hoe ruitery langs een weg stormde. Men zegde, dat het Belgische gendarmerie was, die een Duitse patrouille najoeg.

Het oponthoud was slechts. Toen stoomden we weer verder.

Te Gent voorzag ik enige moeilijkheid. Ik had namelijk slechts een spoorkaartje tot Antwerpen. Bij mijn vertrek uit deze plaats waren

er nog geen loketten open en een gendarme had me de raad gegeven toch maar mee te rijden en te Gent te zeggen, dat hij daartoe vergunning gegeven had. Of men mij echter zou geloven was de vraag.

Een grijze controleur moest te Gent mijn kaart in ontvangst nemen. Ik vertelde hem de geschiedenis en heel kort antwoordde hij: "Eh wel, het is zo gebeurd". Daarmee was alle moeilijkheid opgelost.

In Gent was het zeer druk op straat, maar van opwinding viel geen spoor te bemerken.

Men vertelde mij, dat de wegen, die naar de stad voerden, waren gebarricadeerd en bewaakt werden door troepen, om een verrassing van de stad te voorkomen.

Ook in Gent was het wantrouwen tegen de Nederlanders merkbaar. Het was velen niet uit het hoofd te praten, dat de Duitse troepen over ons land waren getrokken en dat wij in het geheim Duitsland steunen.

Ik bracht nog een boodschap aan de bekende Vlaamse zanger en toondichter Emile Hullebroeck. Met uitgestrekte handen kwam hij op me toelopen en hij vroeg me met van aandoening trillende stem: "Ach, mijn vriend, wat zegt ge wel van ons arm, kleine landje?"

Emiel Hullebroeck haalde de schouders op voor het dwaze wantrouwen der Belgen. Hij kent ons land en ons volk door zijn vele zangavonden in Nederland voldoende.

Het verschil tussen Waal en Vlaming is verdwenen, maar toch vertelde hij met voldoening, hoe op de dag van de oorlogsverklaring het volk de stad doortrok en zong: "U mijn Vlaanderen heb ik lief."

En hoe de Vlaamse soldaten het vuur ingingen, onder het “Ze zullen hem niet temmen, de fiere Vlaamse Leeuw”. Van dit lied, dat geestdriftiger is dan de Brabançonne, is de tekst vertaald in het Frans en thans heffen ook de Walen het aan, als zij voor hun land in het vuur gaan.

De stemming in België is verdeeld.

Het volk, dat alleen waarneemt en alleen belang stelt in hetgeen voorvalt in de nabijheid, is moedeloos en spreekt er van, verraden te zijn door Frankrijk en Engeland. De intellectuelen echter blijven hoop koesteren op een goede uitslag van de strijd. Maar algemeen is de onzegbare verbittering tegen Duitsland.

In Gent zijn vele vluchtelingen ondergebracht. In het Feestgebouw liggen er duizenden en ik hoop, dat ook de arme familie uit Boischot er een liefderijk onderkomen zal hebben gevonden.

Om een tweede nacht van ellende in Antwerpen te vermijden, besloot ik de terugreis te maken over Terneuzen en Vlissingen.

De trein naar Terneuzen was weer vol van vluchtelingen; hier van meer gegoeden. Ik reisde met een Belgische familie, bestaande uit enige dames en twee heren en ook dezen waren maar niet te overtuigen van de strikte onzijdigheid van Nederland.

Angstig vroegen zij, of ze niet geweigerd zouden worden en mijn lachend gegeven geruststellende verzekeringen werden maar half geloofd.

Te Sas van Gent zag ik de Nederlandse vlag weer wapperen. De douanen traden op met redelijke goedmoedigheid, die geen plichtsverzuim inhield.

Ja, inderdaad, ik was weer in Nederland en uit de wanhoop van het kleine, geteisterde Belgenland.

Aan het station Terneuzen werd een ernstig onderzoek ingesteld naar de papieren. Toevallig was er een mijner beste vrienden, een Nederlandse artillerie-officier, die me dadelijk lachend tegemoet kwam, mij in alles behulpzaam was en ook de angstige vluchtelingen lachend wist gerust te stellen.

Het was een geluk, dat ik een Nederlands, en niet een buitenlands journalist was. Buitenlandse journalisten mogen namelijk in Terneuzen niet verblijven. Reeds werden er enige weggezonden. En Nederlandse journalisten mogen daar alleen vertoeven, als zij verklaren, niet voor buitenlandse bladen te werken.

Ik sliep die nacht in hotel Rotterdam en toen ik de volgende morgen ontwaakte, zag ik door mijn venster rustig en breed de machtige Westerschelde en daarop trotse koopvaardijsschepen, die de Belgische driekleur droegen.

Een der Belgische vluchtelingen maakte me er later met een blij lachen opmerkzaam op.

Koewacht (Zeeuws Vlaanderen), 5 september. Gisteren werd Dendermonde belegerd. Het geschut is hier gehoord. Om 9 uur sprong de brug en een gedeelte der stad staat in brand.

De hele nacht zijn hier rijtuig en wagens met vluchtelingen en goederen aangekomen

Oostende, 4 september. Op het ogenblik wordt gevochten in de streek tussen Aalst (tussen Brussel en Gent) en Dendermonde (noord noordoost van Aalst). Bij Aalst heeft men de spoorweg doen

springen. Reizigers van Brussel konden alleen over Ninove en Aalst, en verder over Denderleeuw, Zottegem en Gent naar Oostende komen. Bij Dendermonde hebben de Duitsers op een voorbijgaande trein geschoten en een meisje gewond. Te Ninove werden zes patrouillerende uhlanen door een patrouille gendarmen gedood.

Terneuzen, 5 september. Te Gent zijn zaterdagmorgen vanuit een vliegtuig, dat over de stad kwam, twee bommen geworpen, een in de Weldadigheidstraat en een aan de Kortrijkse poort. De materiële schade was niet betekenend.

Vrijdag passeerde over Eeklo een vliegtuig, waaruit een bom werd geworpen, die op een straatweg neerkwam en niet ontplofte. Een wielrijder was op enkele meters afstand.

Het aantal vluchtelingen, dat hier gisteren en heden aankwam, was bijzonder groot, terwijl een nog talrijker deel aan de eerste stations in Zeeuws Vlaanderen is afgestapt. Aanleiding daartoe was het gerucht, dat de Duitsers noordelijk kwamen in de richting van Sint-Niklaas. Vele daar wonenden en daar vertoevenden zochten een veilig heenkomen op Nederlands grondgebied.

Gisteren trachtte een Duitse legerafdeling bij Dendermonde over de Schelde te komen, wat hun door de Belgen werd belet. Een brug heeft men door dynamiet doen springen. De maatregelen om ook de andere brug op te blazen faalden, waarom de Belgische bevelhebber die deed in brand steken. De Belgen hebben de poging der Duitsers, om over de rivier te komen, weten te verhinderen. Men verwacht, dat hun doel werkelijk is, in de richting Sint-Niklaas door te dringen, daar zij dan de enige nog resterende spoorwegverbinding tussen Antwerpen, Gent en Oostende kunnen bezetten.

De laatste dagen varen tal van sleepboten met vele personen aan boord de Westerschelde af, vermoedelijk allen met vluchtelingen uit Antwerpen.

Uit Gent vertrokken gisteren vele goeuden met het voornemen, zich via Oostende naar Engeland te begeven.

6 september 1914

Antwerpen, 5 september. De Duitse troepen hebben Dendermonde weer ontruimd, na er enkele gebouwen in brand te hebben gestoken. Voorts hebben zij de noordelijke brug over de Schelde in de lucht laten springen, hetgeen er op wijst dat ze voorlopig niet van plan zijn in het Land van Waas door te dringen.

De Duitsers hebben vervolgens een aanval gedaan op het zuidwestelijk gedeelte der stelling van Antwerpen. Ze zijn daarbij met grote verliezen teruggeslagen.

Antwerpen, 5 september. Het Duitse vliegtuig dat twee bommen in Gent heeft geworpen is bij Zottegem gedaald. De beide officieren die erin zaten waren gewond en zijn naar Antwerpen overgebracht.

Duizenden uit de omgeving van Mechelen trekken dagelijks door Gent en vinden overal onderkomen. Het begrip volksverhuizing, ons op de schoolbanken ingeprent, is voor mij helaas niet vaag meer; ik heb ze nu gezien de stoeten, vluchtend, almaar vluchtend, weg, zo ver mogelijk weg ... Verder naar het westen zijn de Duitsers nog niet vast genesteld; wel waren zij dinsdag in Aalst en wordt vanmorgen, naar ik uit goede bron hoor, vrij hevig te Dendermonde gevochten, maar het Land van Waas evenals de Kempen zijn nog (of weer) vrij van vijanden.

Geraardsbergen, Enghien en die kant zijn ook weer door de vijandelijke troepen verlaten, nadat zij verder Frankrijk in zijn gedrongen; en Doornik, waar voor enkele dagen hevig gevochten werd met de Engelsen, was gisteren zonder punthelmen. Verder westelijk is alles vrij. Ronse en omstreken hadden van 23 tot 29 augustus Duitse troepen te verduren. Uit Oostende gaan de Engelse troepenbewegingen ongehinderd hun gang.

Op het ogenblik van deze brief te verzenden ('s middags om 1 uur) verneem ik over het gebeurde te Dendermonde het volgende. Gisteren waren er Duitse troepen aangekomen, doch de Belgische artillerie had op de oude wallen geschut opgesteld. Vannacht om half vijf begon het gevecht, waardoor het station en de stad van het vuur te lijden hadden. Een trein, bestaande uit vier goederenwagens en een open wagen, is met 50 vluchtelingen vanochtend om 10 uur te Gent aangekomen. Vlakbij Dendermonde werd hij door de Duitsers beschoten. Van de vluchtelingen werd een meisje van 20 jaar gedood, twee werklieden en een meisje van 17 jaar zwaargewond.

Hoe het verder te Dendermonde is gelopen, is nog onbekend.

Mijn plan was dan ook niet langer te Antwerpen te vertoeven, temeer daar er een grote krijgsbeweging op til was rond de stad Dendermonde. Maar hoe in Dendermonde te komen? Dat was niet gemakkelijk.

De poorten die toegang geven naar de wegen, die ik moest volgen, waren alle gesloten. Zo onder anderen de Boomse poort, en deze moest ik bepaald door. Er restte mij geen ander middel dan om over Terneuzen en Sint-Niklaas-Waas, Temse enz. tot voor Dendermonde te komen. Daar ik aan de overkant van de Schelde

niet gemakkelijk langs de forten zou kunnen geraken, besloot ik een krijgslist te baat te nemen, die mij uitstekend gelukt is.

In Antwerpen kocht ik een vishengel en een net, alsook een zonnehoed; en aldus toegerust als een vreedzaam vissertje, liet ik mij naar de overkant van de Schelde brengen.

Daar ik goed Vlaams spreek en met de weg vanaf Sint Anneke (overkant van Antwerpen) tot het Hollands gebied toe bekend ben, viel mij dat niet moeilijk. Ik had echter te rekenen met de schildwachten, die nu een waakzaam oog hielden.

Om kort te vertellen, ik wist van de commandant van de fortenlinie van Antwerpen een "permis" voor 12 uur als lijnvisser te bekomen. En daarmee gewapend, toog ik weg, en wel over Melsele, Callo naar Lillo en de Doel, naar het Hollands gebied.

Toen ik in Holland kwam, en wel in Hulst, liet ik mijn visgerei daar achter tot later, en kwam ik met de trein te Terneuzen.

Daar was het een hele consternatie, honderden vluchtelingen, van Sint-Niklaas Waas en de omstreken, waren van daar gevlucht en dezelfde tonelen, die ik al zo dikwijls beschreven heb, vielen ook daar voor. Ik kon echter niets uit de mensen wijs worden, daar iedereen te veel met zichzelf bezig was.

Wel zegden ze dat de Duitsers naar Sint-Niklaas oprukten, om successievelijk naar Antwerpen te komen, en dat Antwerpen wel hetzelfde lot zou ondergaan als zoveel andere steden van België. Ik moest daar haring of kuit van hebben, en zonder tijd te verliezen, nam ik een biljet naar Sint Niklaas.

Gezien de toebereidselen die men maakt aan de stelling van Antwerpen, is men er wel, ook in militaire kringen van overtuigd, dat het met Antwerpen niet geheel zonder kleerscheuren zal aflopen.

Te Sint-Niklaas Waas aangekomen, zag ik daar een grote troepenmacht van Belgische soldaten. Daar waren ook veel gewonden bij. De soldaten zagen er anders treurig uit, bedekt met slijk, ongeschoren, sommigen met een gewone jockeypet op, anderen met helemaal geen hoofddeksel, afgetrapte schoenen enz.

Deze soldaten kwamen allen, naar ik vernam, van de stelling van Namen en zijn via Rijsel-Amiens-Rouen en Havre naar België teruggekeerd. Al die manschappen werden in speciale treinen naar de forten van Antwerpen getransporteerd.

Van Sint-Niklaas vertrok ik met de fiets in volle snelheid over Temse en Puurs naar Willebroek, om te Dendermonde te komen. Het mocht mij niet gelukken, tot daar te geraken. Op de weg van Temse naar Sint-Niklaas kwamen enorme troepen vluchtelingen en een bandeloze soldatentroep mij tegemoet. Ik hoorde de kanonnen donderen en de mitrailleuses knetteren. Ook zag ik het in de richting van Dendermonde branden, met een helle gloed.

Ik waagde mij dan ook niet in de nabijheid van Dendermonde, maar probeerde over Puurs en Willebroek tot Grimbergen te komen, onder de rook van Dendermonde.

Door de hevige kanonschoten en het geweervuur, alsook voor eigen veiligheid, was ik genoodzaakt tot in Temse terug te keren, daar het toch een onmogelijkheid bleek, tot Dendermonde, dat geheel in vlammen stond, te komen.

Naar ik vernam, is de oorzaak van de aanval op Dendermonde de volgende:

Woensdagavond en in alle stilte, was er een grote Duitse troepenmacht komen afzakken uit richting Brussel, en wel een gedeelte over Aalst en Denderleeuw, een gedeelte over Wemmel, Londerzeel en Grimbergen en een gedeelte over Vilvoorde, Mechelen, Willebroek en Puurs, samen ongeveer 20.000 Duitsers. Het plan was, om Dendermonde ongehinderd door te trekken en van daar verder op in de richting Antwerpen te gaan. Natuurlijk altijd in een wijde omtrek, om niet onder het bereik van de forten te komen.

Men had daarom een parlementair gestuurd, die geblinddoekt, voor het stadsbestuur gebracht werd, om te vragen, zonder slag of stoot Dendermonde over te geven.

De burgemeester had hier wel oren naar, maar het overige stadsbestuur en de gemeenteraad was, na overleg met het Belgische legerbestuur, die mening niet toegedaan, en men weigerde dan ook met deze onderhandelaar te onderhandelen. Men was ook gerust, wat betreft de verdediging van Belgische zijde, daar op het ogenblik nog de Belgische troepenmacht voor het grootste gedeelte in de stelling van Antwerpen geconcentreerd is.

Na het vertrek van de onderhandelaar, was het dan ook betrekkelijk rustig, hoewel het kalmte was, die een storm vooraf ging.

Men dacht van Belgische zijde dan ook algemeen, dat de Duitsers het plan zouden opgeven, om de stad aan een beleg te onderwerpen, temeer daar Dendermonde geen open stad is.

Dendermonde is namelijk beschermd door de forten van Lebbeke, Willebroek en Londerzeel.

Vrijdagmorgen, met het krieken van de dag, bemerkten de kanonniërs van de omliggende forten van Dendermonde een grote troepenmacht, gewapend met kanonnen en veldgeschut, die aanstalten maakte, om Dendermonde binnen te rukken.

De Belgen verdedigden nog zo goed mogelijk hun stellingen, maar moesten voor de overmacht zwichten en met zware verliezen terugtrekken.

De Belgen waren ongeveer 15.000 man infanterie sterk, buiten de versterking van de forten; de Duitsers waren naar schatting ongeveer 20.000 man sterk.

Dendermonde was dan ook al gauw genomen en brandde weldra aan alle kanten.

Tot overmaat van ramp had de Belgische genie, omdat alles zo spoedig in zijn werk was gegaan, geen tijd de brug over de Schelde, bij Hamme, te laten springen.

De overtocht over de Schelde, die communicatie geeft met het binnenland, was dus vrij en de Duitsers profiteerden van de algemene verwarring om die brug te bezetten¹.

Het plan van de Duitsers zal nu zijn om Antwerpen geheel in te sluiten, anders zou Dendermonde van hoegenaamd geen strategisch belang voor hen zijn.

---

¹ Uit een telegram in ons vorig ochttenblad is gebleken dat de Duitsers later de brug over de Schelde zelf hebben opgeblazen.

7 september 1914

Terneuzen, 6 september. Naar het schijnt, was vrijdag, toen een Duitse legermacht tegen Dendermonde ageerde, ook een tweede afdeling noordwaarts getrokken. De spoorwegverbinding tussen Dendermonde en Lokeren (ten noordwesten van Dendermonde, tussen Gent en Antwerpen) is gestoord. Lokeren is nog niet bezet, doch de Duitsers trekken in die richting. In de omgeving van Willebroek en Puurs hebben gisteren bij de daar plaats gehad hebbende gevechten de Duitsers door het vuur van verdekt opgestelde Belgische troepen grote verliezen geleden.

Volgens mededeling van hier uit België aangekomen reizigers, is een Belgische legermacht uitgetrokken om te trachten de Duitsers uit het Land van Waas terug te drijven.

Antwerpen, 6 september. Bij de aanval van de Duitsers op Dendermonde hebben zij 1000 doden verloren. De Duitse troepen zijn in wanorde teruggetrokken. Hun onderneming is volslagen mislukt, wat te wijten is aan de grote uitwerking van het Belgisch veldgeschut.

Koewacht (Zeeuws Vlaanderen), 7 september. Lokeren, dat hier 4 uur vandaan ligt, is door de Duitsers bezet. De inwoners trekken radeloos de Nederlandse grens over. Onze gemeente is overstroomd met vluchtelingen.

Terneuzen, 7 september. De verbinding per spoor tussen Gent en Lokeren is thans verbroken doordat een deel van de spoorweg vernield is. Reizigers van Antwerpen en Sint-Niklaas naar hier konden heden slechts langs een omweg aankomen.

Bij Dendermonde.

Het gevecht te Dendermonde, waarover ik gisteren nog juist een paar woorden aan mijn brief kon toevoegen, hield ieder de hele dag bezig en 's avonds was er over de uitslag geen zekerheid te krijgen. Sommigen vertelden, dat de Duitsers de overtocht over de Schelde geforceerd hadden en de Belgen op Moerbeke waren teruggetrokken; anderen dat de Duitsers terug waren geslagen. 's Avonds laat doken geruchten op, dat de vijand te Melle, op weinige kilometers van Gent, zou zijn en er te Zottegem een Duits vliegtuig zou zijn neergekomen. Te Gent was het tegen bedtijd (10 uur) een grote spanning, vooral toen de twee Duitse vliegers er gevangen werden binnengebracht. Zeker is, dat de vijand donderdagmiddag weer te Aalst is gekomen.

De Bien Public van gisterenavond bevat daarover deze bijzonderheden: de Duitsers zijn te Aalst aangekomen uit de richting van Moorsel. Zij bezetten de brug Sint Anna, een andere groep trok naar het station en waarschuwde de omwonenden te vertrekken, daar men de seinhuizen zou laten springen. Kort daarna hoorde men geweldige ontploffingen, zware stukken van spoorstaven en wissels kwamen tot op de Grote Markt neer, gelukkig zonder personen te treffen. Eveneens sneden de vijanden telegraaf- en telefoonverbindingen door. De kassen uit station en postkantoor waren in veiligheid gebracht.

Ze trokken daarop naar Hekelgem bij Asse, op weg naar Dendermonde, en plaatsten daar hun kanonnen. Toen werd rust gehouden, nadat de bewoners gewaarschuwd waren te vertrekken, zo ze hun leven wilden redden.

Reeds de vorige dag waren troepen in de buurt van Dendermonde aangekomen. Deze stad is nog omgeven met oude wallen, waarop de Belgen batterijen veldgeschut hadden opgesteld. Om half vijf 's

morgens begon het vuren, dat om 7 uur zeer hevig was en ten minste tot 10 uur duurde. De uitslag is, zoals ik al zegde, nog onbekend; wellicht hebt gij er via Antwerpen bericht over ontvangen. De treinenloop Gent-Antwerpen en Gent-Denderleeuw is sedert gisteren door dit alles weer onderbroken.

Morgen hoop ik u over de bewegingen te Dendermonde iets meer te berichten. Het is te verwachten, dat de vijand de verbinding Oostende-Antwerpen zou trachten af te snijden; dit was een militaire noodzakelijkheid. Wij zullen echter moeten zien hoe de gebeurtenissen zich verder ontwikkelen zullen en ook of de gevreesde bezetting van Gent plaats zal vinden. Het antwoord op al deze vragen kan nu niet lang meer op zich laten wachten.

8 september 1914

Oostende, 7 september. De Duitsers zijn gisteren in de richting noordwestelijk van Brussel tussen Gent en Antwerpen opgerukt. Vanochtend waren alle verbindingen per telegraaf en spoorweg tussen die twee steden verbroken.

Gisteren is het te Oordegem bij Wetteren tot botsingen gekomen. De jagers-verkenneren en wielrijders zonden een patrouille naar Oordegem, waar uhlanen gesignaleerd waren. Vier jagers en gendarmes sloten zich bij hen aan en weldra bevonden de Belgen zich tegenover 200 uhlanen, die het vuur openden. De Belgische soldaten antwoordden. Tegelijkertijd kwam een groot aantal militaire wielrijders uit een bos te voorschijn en schoten in de rug van de Duitsers.

Majoor de Coninck werd door een kogel in het hoofd getroffen. De Belgen moesten ten slotte voor de overmacht wijken.

Antwerpen, 7 september. Een Duitse tweedekker vliegende boven de omstreken van Zottegem heeft bij Strijpen, omdat er iets onklaar werd, moeten landen. De Belgen maakten de twee mannen die erin zaten, gevangen.

Antwerpen, 7 september. De Nieuwe Gazet zegt uit goede bron te hebben vernomen dat de Duitsers heden een aanval hebben gedaan op Sint Amands bij Puurs (ten noordoosten van Dendermonde). De Duitsers werden teruggedreven met grote verliezen, veroorzaakt door het vuur der Belgische artillerie.

Terneuzen, 7 september. Hedenvoormiddag te ongeveer 11 uur kwam een Duitse troepenafdeling uit de richting van Aalst bij Melle, een plaatsje van ongeveer 4500 inwoners, enige kilometers ten zuiden van Gent, in botsing met burgerwachten en Belgische troepen, die aldaar waren verschanst. De Duitsers openden een hevig kanonvuur, dat door de Belgen werd beantwoord. Weldra waren verscheidene fabrieken en woningen van het dorp in brand geraakt. Ook het grote pensionaat, dat naar het schijnt door de vijand voor een kazerne werd aangezien, had veel van het daarop gerichte kanonvuur te lijden. Na dapper te hebben stand gehouden, moesten de Belgen ten slotte terugtrekken, wat in goede orde en met medeneming van het geschut geschiedde.

Te Gent werden een aantal gewonden in de hospitalen gebracht. Na het eindigen der kanonnade wilden velen het deels brandende dorp verlaten, doch werden door het bestuur in hun kelders gezonden, omdat naar men zegde de Duitsers bezig waren hun geschut zodanig op te stellen, dat zij de weg naar Gent konden bestrijken.

Dit bleek later onjuist. Velen zochten nu spoedig een goed heenkomen. Onder dezen waren ook twee te Melle vertoevende Nederlandse dames met kleine kinderen, die blij waren zoeven alhier in veilige haven van de trein te kunnen stappen. Ze waren zo gelukkig geweest te Gent een landgenoot aan te treffen, die hen bij haar tocht flink terzijde stond.

Te Gent wordt enerzijds verwacht een oprukken der Duitsers naar Gent, waarvan ze maar enige kilometers verwijderd zijn, terwijl anderen menen (of hopen) dat ze weer, evenals voor een paar weken, toen ze ook bij Melle kwamen, zuidoostwaarts zullen wegtrekken, naar het oosten van Frankrijk, ter versterking van de westelijke vleugel van het Duitse leger aldaar.

Men schrijft ons uit Vlaanderen, op 6 september:

De ontmoeting te Dendermonde is geëindigd met een tijdig terugtrekken der Belgen; ook hier werd weerom de verstandige tactiek gevolgd om tegenover een in aantal sterkere vijand de levens der Belgische jongens niet zonder noodzaak bloot te stellen. Bijzonderheden over dit gevecht ontbreken of zijn zo verward, dat ze niet bruikbaar zijn. Zo is het mij op het ogenblik nog onbekend of de Duitsers ver over de Schelde zijn gedrongen en de lijn naar Antwerpen reeds afgesneden hebben. Daarover zal vandaag eerst zekerheid zijn te krijgen. Vast staat, dat de kleine tochten in de richting Gent talrijker worden en vaker herhaald worden; vrijdagavond waren er patrouilles te Schellebelle en zes wielrijders kwamen die avond zelfs tot Wetteren, waar het volk nu in grote ongerustheid verkeert, te meer, omdat de genie daar ter plaatse en ook verder de bruggen over de Schelde heeft doen springen. Voor Gent en omstreken is de toestand dan ook nog verre van opgeklaard, terwijl vliegmachines wel zorgen, dat de schrik er bij de

bevolking in blijft. Vrijdag was Eeklo aan de beurt om een bom te krijgen en gisterenochtend kreeg Gent uit een Taube twee granaten cadeau, die gelukkig geen schade aan personen toebrachten.

Het overige Vlaamse land is op het ogenblik vrij van vreemde troepen. In Moortsele zijn nog drie verdwaalde uhlanen gepakt; Zottegem, Oudenaarde, Berchem, Ronse, Waregem en andere plaatsen berichten van Duitsers gezuiverd te zijn.

Het zal wel weinig gebeuren, dat een gemeenteraad buiten de gemeente bijeenkomt. De oorlog zal ons dat hier gebracht hebben. Gisteren vergaderden de gemeenteraadsleden van Mechelen, welke daar aanwezig waren, te Gent en bespraken er maatregelen van hulp voor de gevluchte gemeentenaren. De burgemeester was naar Engeland vertrokken om hulp te vragen; deze is hem verleend, schepen uit Oostende en Antwerpen zullen Mechelse vluchtelingen naar Engeland overbrengen. Het Engelse volk gedraagt zich in deze dagen jegens de arme Belgische bevolking met niet genoeg te prijzen menslievendheid. Trouwens ook het onthaal, dat de ongelukkige Belgen in Nederland vinden, wordt door bladen van alle kleur en gezindheid hogelijk gewaardeerd en met instemming drukken zij de heilwensen af door de Belgen aan koningin Wilhelmina op 31 augustus gezonden.

Ten slotte meld ik u nog, dat de leden der Gentse katoenbeurs aan hun machtige collega's te New York een telegram hebben gezonden, waarin zij zeggen dat een Taube bommen op Gent heeft geworpen. Zij protesteerden hiertegen, maar wij gaan verder, zeggen zij, en verzoeken uw invloed bij uw regering aan te wenden. Gent heeft 200.000 werklieden en een verwoesting door bombardement, zou een ramp zijn.

Men schrijft ons uit Zeeuws-Vlaanderen:

Zondag kon men in de verte weer het geschut horen. Volgens verhaal van vluchtelingen is er bij Hamme (een paar uur van Sint-Niklaas) hevig gevochten. Met het oog op een eventuele belegering van Antwerpen zijn een paar polders onder water gezet. De landbouwers zijn met hun vee gevlucht. Op bevel der militaire overheid worden op de dorpen langs de grens 's avonds de herbergen om 9 uur gesloten. Alle kermissen en andere gemakkelikheden zijn uitgesteld. In de kerken worden openbare gebeden gehouden voor de vrede.

Na het bombardement van Dendermonde heeft het hier niet opgehouden van vluchtelingen. Verschillende families uit Lokeren, Eksaarde, Sint-Niklaas komen met rijtuigen, wagens en karren en ook te voet naar hier, bevreesd als ze zijn voor een belegering van Antwerpen. Zaterdag was het de gehele dag bijzonder druk. De meeste vluchtelingen behoren tot de gegoede stand, huren kamers of gaan in pensioen.

Terneuzen, 8 september. De trein uit Gent, die hedenmorgen met een uur vertraging aankwam, wat deed voorzien, dat er iets gaande was, bracht een buitengewoon groot aantal vluchtelingen mee. Wij vernamen, dat het gemeentebestuur van Gent de bezetting van de stad door de Duitse legermacht als onvermijdelijk beschouwt. De burgerwacht is gisteren definitief ontbonden. De vrees om krijgsgevangen te worden genomen voerde een groot aantal van hen over de grens.

De burgemeester van Gent, de heer Braun, van wie gezegd wordt, dat ook hij zou benoemd worden (of zijn) tot Amerikaans gezantschapssecretaris, zou hedenmorgen de Duitse legermacht

tegemoet gaan, om de stad over te geven en te verzoeken haar te sparen. De Nationale Bank werd gisterenmorgen reeds gesloten, terwijl de post in de namiddag geen geldzaken meer behandelde. Ook de staatswerkhuisen werden gesloten, waardoor 1500 arbeiders werkloos werden.

Een hevig gevecht, dat 5 uur duurde, heeft plaats gehad tussen Melle en Kwatrecht, tussen Belgische vrijwilligers en Duitsers, die talrijker waren. Na hardnekkige tegenstand zijn de Belgen in goede orde teruggetrokken.

De Duitsers houden Melle bezet en trekken naar Gent op.

De Duitse troepen, die gisteren in de omstreken van Dendermonde en Aalst lagen, zijn heden in de richting van Gent opgerukt. De Duitsers kantonneren te Melle en Wetteren. De burgemeester van Gent heeft een afgevaardigde naar de commandant gezonden, teneinde een overeenkomst vast te stellen.

Londen, 8 september. Een correspondent van de Daily News te Oostende geeft een beschrijving van een autotocht, die hij zaterdag over Lokeren heeft ondernomen. In deze plaats (sedert door de Duitsers bezet. Redactie) was het kalm. Een met een mitrailleuse gewapende auto verwekte enige opschudding, doch het bleek een Belgische te zijn, die bij Zele (ten zuidoosten van Lokeren) juist in een schermutseling gewikkeld was geweest met 130 wielrijders en uhlanen.

De correspondent begaf zich toe naar Overmere (ten zuidwesten van Lokeren), waar hij geruchtmakende verhalen hoorde over de nabijheid van de Duitsers. Hij beklom de kerktoren, doch kon wegens het geboomte niets zien.

Langs dezelfde weg terugkerend, werd de correspondent opeens uit een hinderlaag beschoten. Met 60-mijlsvaart wist hij naar Zeveneken te ontsnappen, waar Belgische soldaten waren.

Hier vernam hij, dat de brug te Hamme (ten oosten van Lokeren, aan de Schelde) door de Belgen was opgeblazen.

Ten oosten en ten westen van de rivier was het land onder water gezet, om het transport van zware kanonnen in de richting Antwerpen te beletten.

In de omtrek van Mechelen en Dendermonde hebben de Duitsers de boerenhoven in brand gestoken, om zoveel mogelijk mensen naar Antwerpen te drijven en de voorraad voedsel daar te doen afnemen. Alle vluchtelingen zijn echter naar het Westen gezonden.

Om en bij Dendermonde.

Eén onzer correspondenten schrijft uit Terneuzen:

Om wat meer van het vechten om Dendermonde te zien ben ik zaterdagmiddag met de trein, over Hulst en de Clinge naar Sint-Niklaas en zo naar Temse gegaan. Dit laatste plaatsje is circa 2 uur te voet van Dendermonde. Daar stond ik echter voor een lastig geval. De grote brug over de Schelde was door de Belgische genie opgeblazen.

Tegelijk met deze brug is ook de brug bij Wetteren gedynamiteerd. De voornaamste brug echter, over de Dender, de rivier waaraan Dendermonde ligt en waarnaar het heet, was wel ondermijnd geweest, maar door een fout in het mechanisme, of volgens sommigen door het springen van een draad, is de lont niet afgegaan.

Men had ook geen tijd die fout te herstellen, daar de Duitse troepen het op de brug voorzien hadden en er een hevige kanonnade en geweervuur op onderhielden.

Deze brug is juist van strategisch belang voor de Duitsers, omdat zij de verbinding vormt met het Land van Waas en wel over Lokeren, Hamme en Sint-Niklaas Waas.

Dientengevolge ontstond er onder de bewoners een grote angst, en een panische schrik maakte zich van ieder meester. Alles wat benen had nam de vlucht, hoewel er van een punthelm nog geen tipje te zien was. Tenminste niet in de laatstgenoemde plaatsen. Maar ze kunnen komen en ze zullen komen ook, en daarom vlucht de arme geteisterde bevolking in het hele Land van Waas; merendeels naar Zeeuws-Vlaanderen, wat het dichtst in de buurt en het veiligste is.

Om te vervolgen. Toen ik nu voor de brug van Temse stond, moest ik een andere weg zoeken, om tot dichtbij Dendermonde te geraken. Daarna ging ik de weg naar Hamme op; altijd langs binnenwegen, daar het niet raadzaam was de hoofdweg te volgen.

Ik kon helaas aan mijn plannen geen gevolg geven, en moest dezelfde weg teruggaan die ik gekomen was.

Honderden vluchtelingen kwamen ook, belast en beladen van Hamme en Zele, en vertelden mij dat Dendermonde in vuur en vlam geschoten was. Inderdaad zag ik van een hoogte af, dat er in Dendermonde brand was. Het kanongebulder was niet van de lucht, en na de hele nacht (van vrijdag op zaterdag) beschoten geweest te zijn, was Dendermonde genomen.

Ik ben te voet teruggegaan tot Sint-Niklaas. Ook daar was het een ware paniek. Duizenden vluchtelingen zaten hier op het

stationsplein bijeen, en huilden en gesticuleerden door elkaar. De reden daarvan was, dat men geen biljetten meer afgaf om met de trein te vertrekken.

Al de treinen naar Gent en Antwerpen waren bezet met Belgische militairen.

Enorme troepen van alle wapens kwamen op Sint-Niklaas afgezakt en, naar men verzekerde, zaten de Duitsers hun op de hielen. (Dit laatste zeg ik onder alle voorbehoud.) Zeker is echter, en dit heb ik persoonlijk geconstateerd, dat reeds eergisteren de meeste troepen, Belgische en ook zij, die van Havre gekomen zijn en die aan het gevecht bij Namen hebben deelgenomen, alle naar de stelling Antwerpen opgerukt zijn en in de fortificaties ondergebracht werden.

Algemeen gelooft men, dat na Dendermonde Antwerpen aan de beurt zal komen.

De maatregelen, die de militaire autoriteiten al enige weken nemen doen voorzien, dat de stad hardnekkige tegenstand zal bieden. En Antwerpen zelf loopt helemaal leeg.

Elke dag gaan er grote sleepboten volgeladen met "Sinjoren" naar het "Hollands".

Antwerpen, 7 september. De Nieuwe Gazet zegt uit goede bron te hebben vernomen dat de Duitsers heden een aanval hebben gedaan op Sint-Amands bij Puurs (ten noordoosten van Dendermonde). De Duitsers werden teruggedreven met grote verliezen, veroorzaakt door het vuur der Belgische artillerie.